

Derewel nakə tə watsatay naha a Hebrœ hay aye **Məfələkwe**

Derewel nakə tə watsatay naha a Hebrœ hay aye na, məzele i ndo məwetse andaya faya bay. A tsikatay me a way hay na, kə də ha bay. Ndo məwetse eye na, ndo Gerek, a sər Dzam Guram eye lele. A watsatay naha na, a Yahuda neheye tə dzala ha ka Yesu aye. Nəteye ta ge bəle məpe mədzal gər ka Yesu, a gatay tsəbtsəb sa bay. Siye hay a satay məgəre ha məpe mədzal gər. Hərwi niye, ndo məwetse derewel nakay a say masəkahatay ha matətike nakə tə huta ada məvəlatay gədañ.

Tə Kəriste nakə Mbəlom a sləraw aye, ndo hay ta dzapa ta Mbəlom (1.1–2.18).

Ndo hay ta sliye faya mahəndzədə ka Mbəlom hərwi ńgwalak nakə Kəriste a ge aye (3.1–5.10).

Ndo məwetse derewel nakay kə də ha haladzay ma kəkay nakə Yesu neŋgeye bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom i ndo məpe mədzal gər hay ka tor eye andza Melkisedek.

Məpe mədzal gər i bəba təte hay mavəla eye hərwi məde ha a ndo məpe mədzal gər hay nakay na, ma vəlateye gədañ ka mətese abəra mə dəretsətseh hay ada tə masəpete neheye anəke aye (11–12.13). Ma dazlay ka 12.14, mandəve i derewel nakay faya ma diye ha kəkay nakə ndo məpe mədzal gər hay ta sliye faya məndze ta Mbəlom

aye, ta ndo siye, ada mæge mæhay gær i ndo neheye dedek aye.

Mbəlom a tsikatay me a ndo hay ta bədīday i Wawa ŋgay

¹ Ahəl niye na, Mbəlom kə tsikatay me a bəba təte kway hay madzəga haladzay ada ta tsəved̄ mekelen̄ eye wal wal haladzay tə bazlam i ndo mæde ha bazlam ŋgay hay. ² Mbəlom a tsikawa andza niye hus a həlay kway nakay maduk i duk eye. Anəke a tsik bazlam ŋgay duh na, ta bədīday i Wawa ŋgay. Mbəlom a ge məndzibəra ahəl niye tə həlay i Wawa ŋgay, a zla neŋgeye hərwi ada mâ ləva wu hay tebiye. ³ Ta ŋgateye a məzlaš i Mbəlom na, mæ neŋgeye. Neŋgeye a ndzəkit bo Bəba Mbəlom. Wu hay tebiye andaya hərwi ŋgay. Kə ta tsəved̄ nakə Mbəlom ma bariye mezleme abəra ka ndo hay aye hərwi ada tâ huta tsəved̄ matəre tsədaŋja. Ma dəba eye na, a tsal a mbəlom, a ye naħa a ndza tə həlay i mənday i Mbəlom neŋgeye nakə a ləva wu hay tebiye aye hərwi ada tâ ləva tə neŋgeye.

⁴ Andza nakay, Mbəlom a da ha Wawa ŋgay na, bagwar eye, a ze gawla i Mbəlom hay, andza nakə mæzele niye Mbəlom a vəlay a ze i gawla i Mbəlom hay aye. ⁵ Mbəlom kə tsikay dada a gawla ŋgay nətē: «Nəkar wawa ga.

Bəgom neŋ na təra Bəba yak.»

Kə tsik ka gawla ŋgay nətē:
«Neŋ na təriye bəba ŋgay,

neŋgeye ma təriye wawa ga*» bay.

* ^{1:5} 2 Samuyel 7.14.

6 Ane tuk na, ahəl nakə Mbəlom faya ma sləraweye Wawa ŋgay felik eye ka məndzibəra na, a gwad:

«Gawla i Mbəlom hay tebiye tâ dəslay ha gər.»

7 Ka gər i gawla i Mbəlom hay na, Derewel i Mbəlom a gwad:

«Nəteye na, ndo i maslanj ŋgay hay.

A təra tay ha andza mətasl, nəteye andza dərneh i ako.»

8 Ane tuk na, ka gər i Wawa i Mbəlom na, mawatsa eye mə Derewel i Mbəlom a gwad:

«Nəkar na, Mbəlom, ka ləviye bəy yak ka tor eye.

Ka ləviye ndo yak hay ta ŋgwalak.

9 Wu nakə ŋgwalak eye na, ka wuda.

Wu nakə ŋgwalak eye bay aye na, a yaka a gər bay tebiye.

Hərwi niye Mbəlom, Bəba yak Mbəlom, kə zla kar ada kə pa kar bagwar eye ka ze ndo neheye nəkurom ka bodziye aye
ada kə vəlakway məŋgwese.»

10 Derewel i Mbəlom a gwad sa:

«Bəy Maduwenj, ka madazlay i wu tebiye maa ge məndzibəra na, nəkar.

Nəkar tə həlay yak eye ka ge magərbəlom.

11 Wu neheye tebiye ka ge aye ta dziye.

Ane tuk na, nəkar na, ka ndziye ka tor eye.

Wu neheye tebiye ta giye guram andza peteked.

12 Ka padiyə tay ha andza ta padiyə peteked guram eye.

Nəteye ta mbədiye andza peteked a mbəda,
ane tuk na, nəkar na, ka mbədiye bay,
sifa yak ma ndəviye dada bay.†»

† 1:12 Dəmes hay 102.26-28.

13 Dada Mbəlom kə tsikay a gawla ŋgay:
 «Dara, ndza tə həlay i mənday ga,
 hus a pat nakə nenj, na piye tay ha ndo məne
 dəre yak hay a hud i sîk yak aye‡» na,
 kə tsikay nəte bay.

14 Gawla i Mbəlom hay nətaye na, way hay?
 Nətaye məsəfəre neheye faya ta geye məsler a
 Mbəlom aye, ma sləriye tay ha məmatay bo a ndo
 neheye faya ma təmiye tay ha aye.

2

Kâ gakway masəfaya a wu nakə Mbəlom a tsik aye bay

1 Hərwi niye, gakway metsehe a bazlam neheye
 ka tsənakwa aye lele huya hərwi ada kâ dzakwa
 tsəved bay. **2** Bazlam neheye gawla i Mbəlom hay
 tə yaw tə tsik aye na, gədanj eye haladzay.* Ndo ne-
 heye tə nas ha ada ta rəhay gər bay aye na, Mbəlom
 kə gatay sariya da ka mənese tay. **3** Kə ge Mbəlom
 kə gatay sariya na, ka gwadum na, tadə ka gakway
 masəfaya a tsəved ŋgalak eye nakə ka təmakweye
 ha aye na, ma gakweye sariya bədaw? Tadə ka
 gakway masəfaya na, ta dedek ka təmakweye bay.
 Maa lah məde ha Mbəlom ma təmiye kway ha ma
 kəkay na, Bəy Maduwenj. Ndo neheye tə tsəne
 aye na, maa tsikakway bazlam neheye dedek na,
 nətaye. **4** Bo i Mbəlom eye tə gər ŋgay, kə da ha
 bazlam neheye na, dedek ta masuwayan wal wal
 tebiye ada Məsəfəre Tsədənja eye a vəl gədanj a ndo
 hay ka məge wu hay wal wal andza nakə a say aye.

‡ **1:13** Dəməs hay 110.1. * **2:2** A tsik ka bazlam mapala nakə
 Mbəlom a vəlatay a Israyel hay mə mahəmba i Sinay aye.

Yesu kə də ha tsəved nakə ma təmiye kway ha aye

⁵ Mbəlom a pa hərwi mələve məndzibəra wedeye nakə ma deyewe ye na, gawla i Mbəlom hay bay.
⁶ Azlakwa bay, mawatsa eye mə Derewel i Mbəlom na, ndoweye a gwad:

«Ndo neŋgeye na, way tey Mbəlom,
 nakə ka dzaliye ka neŋgeye aye?
 Ndo zezen way nakə ka dzaliye faya, ka geye gər
 aye?

⁷ Hərwi həlay tsekweŋ, ka pa tay ha ndo zezen hay
 a huvo i gawla i Mbəlom hay.

Ma dəba eye na, ka vəlay məzlaň ta mədəslay
 ha gər.

⁸ Ka pa wu hay tebiye a huď i sik ŋgay mā ləva.†»

Kə ge Mbəlom kə pay wu hay tebiye mā ləva na, niye na, andza məgwede wuray andaya nakə kə pay bay aye na, andaya bay. Ane tuk na, anəke faya ka ŋgatakweye faya ma ləviye wu hay tebiye zuk bay. ⁹ Ane tuk na, ka ŋgatakway a Mbəlom kə kəts ha Yesu abəra ka gawla i Mbəlom hay həlay tsekweŋ. Anəke na, Mbəlom kə vəlay məzlaň ada ta mədəslay ha gər hərwi nakə kə sa dəretsətseh ada kə mət aye. Niye na, ta ŋgalak i Mbəlom nakə Yesu a mət hərwi ndo hay tebiye aye. ¹⁰ Mbəlom a ge wu hay tebiye. A ge tay ha na, hərwi ŋgay eye ŋgway. A say məhəle ndo hay haladzay a təv ŋgay nakə ta məzlaň aye, nəteye na, wawa ŋgay hay. Andza niye kə yay a gər matəre ha Yesu ŋgalak eye hərwi mətəme tay ha tə dəretsətseh ŋgay ada ta məməte ŋgay, hərwi mata de kame tay mətəme tay ha na, Yesu.

† 2:8 Dəmes hay 8.5-7.

11 Maa t̄era ha ndo hay ŋgalak eye kame i Mbəlom na, Yesu ada n̄teye neheye a t̄era tay ha ŋgalak eye hay aye na, b̄ba tay n̄te. H̄rwi niye horoy ma geye m̄zalatay malamar ga hay bay.

12 A gwad:

«Na datay ha m̄azele yak a malamar ga hay
Na zambadakeye m̄e walaŋ i ndo hay mahaya
ḡer eye.‡»

13 A gwad sa:

«Neŋ, na dzaliye ha ka Mbəlom.»

A gwad sa:

«Neŋ kanan̄ ta wawa neheye Mbəlom a peŋ tay
aye.§»

14 Wawa neheye a tsik fataya aye na, n̄teye tebiye slo ada bambaz. Neŋgeye d̄ermak ka t̄era ndo zezen̄ andza n̄teye h̄rwi ada m̄â m̄et ada andza niye ma giye ha b̄le ta ndo nak̄ ḡdan̄ i m̄em̄ete m̄e h̄elay ŋgay aye, andza m̄egwede Fakalaw. **15** Yesu a ge andza niye na, h̄rwi zluwer m̄â ḡes tay ha ndo hay h̄rwi m̄em̄ete bay. Ah̄l niye t̄e ndzawa huya andza beke hay h̄rwi zluwer a gawatay, ane tuk na, an̄ke Yesu k̄e t̄ema tay ha.

16 Ka s̄arakwa ha a yaw m̄ematay bo a gawla i Mbəlom hay bay, a yaw m̄ematay bo na, a wawa i hud i Abraham hay. **17** Andza niye, kutoŋ ka t̄era andza malamar ŋgay hay m̄e wu hay tebiye. A ge niye na, h̄rwi ada m̄â t̄era bagwar i ndo m̄evəlaway wu a Mbəlom nak̄ ma gateye ŋgalak a ndo hay ada ma pay naha faya a Mbəlom aye, h̄rwi ada m̄â v̄el ha ḡer ŋgay h̄rwi m̄eheme mezeleme i ndo hay ada m̄esare tay ka bo ndo hay

‡ **2:12** D̄emes hay 22.23. § **2:13** Ezay 8.17-18.

ta Mbəlom. ¹⁸ Anəke na, ma sliye məmatay bo a ndo neheye Fakalaw faya ma səpatiye tay aye hərwi ahəl niye Fakalaw ka səpat na ada kə say dəretsətseh.

3

Yesu bagwar eye a ze ha Musa

¹ Malamar ga hay, Mbəlom a pala kurom na, ada kâ tərum ndo ŋgay hay. Hərwi niye pum mədzal gər kurom ka Yesu. Neŋgeye ndo nakə Mbəlom a sləraw aye hərwi ada mā təra bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom ka wu neheye ka pakwa faya mədzal gər aye. ² Maa pa na ka məge məsler nakay na, Mbəlom ada kə pay naha faya a Mbəlom mə wu nakə a ge aye, andza Musa nakə a pay naha faya a Mbəlom ma məsler nakə a gawa aye hərwi ndo i gay i Mbəlom hay tebiye.* ³ Ngwalak eye mədəslay ha gər haladzay a Yesu abəra ka Musa andza nakə ta dəslay ha gər haladzay na, a ndo nakə a dəzl gay aye bəna a gay bay. ⁴ Gay tebiye madəzl na, ndo. Ane tuk na, ndo nakə a dəzl wu hay tebiye na, Mbəlom. ⁵ Aya Musa neŋgeye kə pay naha faya a Mbəlom ma məsler nakə a ge tebiye mə gay i Mbəlom aye. Ane tuk na, neŋgeye na, ndo i məsler i Mbəlom dəkdek tsa. Məsler ŋgay na, mədatay ha a ndo hay wu neheye Mbəlom ma tsikiye mba kame aye. ⁶ Kəriste na, neŋgeye wawa nakə ma ləvay gər a gay i Bəba ŋgay Mbəlom aye. Nəkway na, ndo ŋgay hay. Tađə ka pakwa faya mədzal gər kway bəŋbəŋ ada ka pakwa mədzal gər

* ^{3:2} Məpesle 12.7.

kway ka wu neheye ta mængwese hus ka mandæve
aye na, nækway dærmak gay ñgay.

*Mbælom faya ma ləviye ha bo ta təv mazəzukw bo
hərwi ndo neheye ta pa faya mædzal gər aye*

⁷ Hærwi niye Mæsæfære Tsædænja eye a gwad:
«Bægom tadæ ka tsænum mætsike me i Mbælom na,
⁸ kâ kulum ha gər kurom,
andza i bæba tæte kurom neheye ahæl niye tæ
kula ha gər tay ka Mbælom aye bay.

A hælay niye na, næteye mæ makulkwandah mæve
kuro kuro fad,
tæ ge vəram ka Mbælom ada ta dza ha Mbælom.

⁹ Mbælom a gwad: “Kwa ta ñgatay lele a wu neheye
na ge aye bæbay na,
ta dza ga ha mæve kuro kuro fad.

¹⁰ Hærwi niye na ge mevel ka næteye.
Na gwad: Mædzal gər tay ka dzædza,
ta tsæne wu nakæ a señ aye bay.

¹¹ Kæ ndeleñ ada na mbada:
Ta fælkwiye dada a tæv ga nakæ na ləvatay ha
bo ta zæzukwiye bo mæ dæma aye bay.†”»

¹² Malamar ga hay, gum metsehe! Ndo nakæ
mædzal gər ñgay ñgwalak eye bay aye, a dzala ha ka
Yesu bay aye na, mæ ge andaya mæ walaj kurom
bay. Ndo nakæ a dzala ha ka Yesu sa bay aye ma
gæriye ha Mbælom nakæ ta sifa aye. ¹³ Ane tuk na,
bægom a say a Mbælom mætsikakum me sa. Vælum
a bo gædanj pat pat mæ walaj kurom hærwi ada
Fakalaw mæ sæpat kurom ka mæge mænese bay,
ada kâ kulum ha gər kurom bay. ¹⁴ Tadæ nækway
huya faya ka gakweye gər a wu neheye ka pakwa

† 3:11 Dæmes hay 95.7-11.

faya mədzal gər ka madazlay hus ka mandəve i məsəfəre kway na, ta dedek nəkway ndo i Kəriste hay. ¹⁵ Andza nakə tə gwad:

«Bəgom, tadə ka tsənum mətsike me i Mbəlom na,
kâ kulum ha gər kurom bay
andza ahəl nakə bəba təte kurom hay tə ge
vəram ka Mbəlom aye bay.»

¹⁶ Ndo neheye tə tsəne mətsike me i Mbəlom ada tə ge faya vəram aye na, way hay? Na gwad ndo neheye tə yaw abəra mə Ezipt tə pay bəzay a Musa aye bədaw? ¹⁷ Mbəlom a ge mevel məve kuro kuro fas ahəl niye na, hərwi way hay? A ge mevel ka ndo neheye tə ge mənese aye na gwađba? Hərwi niye tə mət mə makulkwandal. ¹⁸ Mbəlom a mbada a gwad: «Ta fələkwiyə dəda a təv ga nakə na ləvatay ha bo ta zəzukwiye bo mə dəma aye bay.» A tsik andza niye na, ka way hay? Na gwađka ndo neheye ta kərah marəhay ha gər aye ba?[‡] ¹⁹ Andza niye, nəmaa zəba faya Mbəlom a vəlatay tsəved məfələkwe a dəma bay na, hərwi nakə ta dzala ha ka Mbəlom bay aye.

4

¹ Ba Mbəlom kə tsik a gwad ka fələkwakweye a mazəzukw bo ŋgay. Ane tuk na, dzədzarakwa hərwi ada ndəray mə walanj kurom mā mətsa abəra ka məfələkwe a dəma bay. Wu nakə Mbəlom a gwad ma giye na, ma giye huya. ² Nəkway na, ka tsənakwa Labara Ngwalak eye nakay andza nakə ahəl niye bəba təte kway hay tə tsəne aye dərmak. Ane tuk na, labara nakay kə gatay ŋgama bay hərwi

[‡] **3:18** Zəba mə Məpesle 14.1-35; Dəmes hay 95.11.

ta dzala ha faya bay. ³ Mata fələkwe a mazəzukw bo i Mbəlom niye na, nəkway neheye ka dzalakwa ha aye. Mbəlom a gwad:

«Kə ndelen ada na mbada,

ta fələkwiye dəda a təv ga nakə na ləvatay ha
bo ta zəzukwiye bo mə dəma aye bay.»

Azlakwabay Mbəlom a ndəv ha məsler ŋgay kwa a həlay nakə a ge məndzibəra aye. ⁴ Mawatsa eye mə Derewel i Mbəlom, tə tsik ka məhəne matasəla eye: «Məhəne məkwa na, Mbəlom a ndəv ha məsler ŋgay, məhəne matasəla eye a zəzukw bo.*» ⁵ Ma təv mekeleñ eye Mbəlom a gwad sa: «Ta fələkwiye dəda a təv ga nakə na ləvatay ha bo ta zəzukwiye bo mə dəma aye bay.»

⁶ Ndo neheye tə tsəne Labara Ngwalak eye kurre aye tə fələkwa a mazəzukw bo bay na, hərwi ta kərah marəhay ha gər a Mbəlom. Ta dedek təv mazəzukw bo andaya anaq, ndo mekeleñ eye hay ta fələkwiye a dəma. ⁷ Hərwi niye Mbəlom a pa pat mekeleñ eye, a zalay «bəgom». A tsik ka pat eye nakay na, məve haladzay tə bazlam i Davit, bazlam neheye ba ka watsakwa tsiy aye, a gwad: «Bəgom tadə ka tsənum mətsike me i Mbəlom na,
kâ kulum ha gər kurom bay.»

⁸ Tadə Zozowe kə ndisl tay ha bəba təte kway hay a mazəzukw bo nakə dedek aye na, habə Mbəlom ma tsikiye ka pat mekeleñ eye bay.

⁹ Andza məgwede mazəzukw bo mekeleñ eye andaya hərwi ndo i Mbəlom hay. A ndzəkit bo mazəzukw bo i məhəne matasəla eye. ¹⁰ Mbəlom a ndəv ha məsler ŋgay na, a zəzukw bo. I kway bəbab

* **4:4** Madazlay i wu hay 2.2.

andza niye dərmak. Ndo kə huta tsəved məfələkwe a mazəzukw bo i Mbəlom na, ma giye məsler sa bay, məsler ŋgay ka ndəv. ¹¹ Hərwi niye, ŋgəlakwa ha bo ka məhute tsəved məfələkwe a mazəzukw bo niye. Kə ge andza niye na, gakwa metsehe lele ndəray mā dəd hərwi a kərah marəhay ha gər a Mbəlom andza bəba təte kway hay aye bay.

¹² Bazlam i Mbəlom na, ma vəliye sifa a ndo hay, gədaŋ eye haladzay. A dəs wu a ze ha maslalam nakə a dəs diye sulo sulo aye. Bazlam i Mbəlom a ye a bo kway hus a huđ eye. A dəs ndo hus ka manğəne ha sifa i məsəfəre ada hus ka manğəne ha təv mazəve ta dozoz. Faya ma diye ha wu nakə ma mədzal gər i ndo aye. ¹³ Wuray andaya manğaha eye ka dəre i Mbəlom bay. Wu neheye a ge tebiye aye na, a ŋgatatay, a sər tay ha nətə ta nətə tebiye. Kə dakway ha wu hay tebiye na, kame ŋgay.

Mbəlom a pa Yesu bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom

¹⁴ Andza niye, nəkway na, bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom kway andaya ka gər i wu hay tebiye. Neŋgeye na, Yesu Kəriste Wawa i Mbəlom. Kə tsal ka təv i Mbəlom. Hərwi niye ndzakwa tə wu nakə ka dzalakwa ha faya aye ɓəŋbəŋ lele. ¹⁵ Bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom kway na, a sər ha bəle kway. Neŋgeye na, kə ŋgatay a dəretsətseh wal wal andza nəkway ada ta dza ha. Ane tuk na, kə ge mezeleme bay. ¹⁶ Hərwi niye həndzədakwa ka təv i Mbəlom, zluwer mā gakway bay. Neŋgeye ma gateye ŋgalak a ndo hay. Həndzədakwa ka təv ŋgay hərwi

ada kâ gakway mə bo ada mâ gakway ñgwalak ñgay.
Niye na, ma makweye bo ahəl i dəretsətseh.

5

¹ Bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom tebiye Mbəlom a pala tay ha na, mə walaj i ndo hay. A pa tay ha hərwi ada tâ gay məsler hərwi ndo hay ada tâ vəlay naħa wu kəriye ada tâ kədəy naħa wu a Mbəlom hərwi mezeleme nakə ndo hay tə ge aye. ² Ndo neheye tə sər tsəved ñgwalak eye bay aye ada faya ta giye mezeleme aye na, bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom tə sər məge ñgwalak hərwi tay hərwi bo tay eye bəle eye andza nəteye dərmak. ³ Hərwi niye kutoŋ mâ kədəy naħa wu a Mbəlom hərwi mezeleme ñgay eye dərmak, ma kədiye hərwi mezeleme i siye i ndo hay dəkdek bay. ⁴ Ndəray ma sliye mədəslay ha gər a bo, məzle bo ñgay matəre ha bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom bay. Maa zal na, Mbəlom andza nakə ahəl niye a zalay Aronj aye. ⁵ Tə Yesu Kəriste na, andza niye dərmak. Kə zla bo ñgay eye kə dəslay ha gər a bo matəre bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom bay. Maa zalay na, Mbəlom, a gwaday:
«Nəkar wawa ga.

Bəgom nej na təra Bəba yak.*»

⁶ Ma təv mekeleŋ eye a gwaday:
«Ka ndziye ndo məvəlay wu a Mbəlom huya andza Melkisedek.†»

⁷ Ahəl nakə Yesu ka məndzibəra aye na, a sər ha Mbəlom ma sliye faya mələtse ahaya abəra ma mədahaŋ. Ka duwulay naħa me a Mbəlom ta

* 5:5 Dəmes hay 2.7. † 5:6 Dəmes hay 110.4.

mətuwe eye ada ta mawude eye ta magala hərwi a say marəhay ha gər dərmak. Mbəlom kə tsənay na kə lətse ahaya abəra ma mədahaŋ hərwi ka rəhay ha gər. ⁸ Neŋgeye na, Wawa i Mbəlom. Kwa andza niye bəbay na, tə dəretsətseh nakə a sa aye kə tətik marəhay ha gər a Mbəlom. ⁹ Ahəl nakə məsler ŋgay a ndəv aye na, a təra ndo nakə ma təmiye tay ha ndo neheye ta rəhay ha gər aye hərwi ada tâ hutə sifa nakə ma ndəviye bay ka tor eye aye. ¹⁰ Mbəlom a pa na bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom andza Melkisedek.

Marava i məgər ha məpe mədzal ka gər Yesu

¹¹ Ka gər i wu nakay na, wu hay andaya hal-adzay a samay mətsike. Ane tuk na, a wur bo mədakum ha hərwi zləm kurom dəreŋ mətsəne. ¹² Nəkurom i kurom na, həlay eye kə sla da hərwi ada bo kurom eye kâ tətikumatay wu a siye i ndo hay aye hərwi nəkurom ka tətikum wu hay zla anəke bay. Ane tuk na, a sakum tâ tətikakum wu neheye ka tətikum kurre ka bazlam i Mbəlom aye sa. Ka sərum mənde daf andza bagwar hay zuk bay, nəkurom andza wawa ndəriz neheye a satay məse wah aye. ¹³ Ndo nakə faya ma siye wah huya aye na, neŋgeye wawa ndəriz huya. Mbəlom a təra kway ha ŋgalak eye kame ŋgay ma kəkay na, a sər zuk bay. ¹⁴ Daf nakə dedek aye na, i bagwar hay. Nəteye na, ta ŋgəliye ha bo ka matətike hərwi manğəne tay ha ka bo abəra wu ŋgalak eye tə wu neheye ŋgalak eye bay aye.

6

¹ Kə ge andza niye na, takwa kame, zakwa ha wu

neheye kurre ka gær i Käriste aye, pakway bəzay a wu neheye bagwar eye. Ba ka pakwa mədok i gay tsiy, ka pakwa wedeye sa bay. Bazlam i matsətsehe məpəse ha mezeleme hərwi wu neheye ŋgalak eye bay ta diye ha ndo a məməte aye, bazlam i mədzele ha ka Mbəlom, ² bazlam i madzəhube ndo a yam, bazlam məpe həlay ka gær i ndo hay,* bazlam i mələtsew abəra ma mədahan ada bazlam i sariya, wu neheye tebiye na, nəmaa dzaliye faya matətikakum sa bay. ³ Gərakwa ha wu neheye, takwa kame. Ta gədan i Mbəlom na, ka gakweye.

⁴ Ndo neheye tə ma ta dəba aye, ta maweye ka matsətsehe məpəse ha mezeleme na, ma giye bo sa daw? Nəteye na, ta ŋatay a dzaydzay i Mbəlom, wu nakə Mbəlom a vəlatay a ndo hay aye, kə vəlatay dərmak, ta huta Məsəfəre Tsədənja eye a dərev tay dərmak. ⁵ Ta ndzaka metsəhəne i bazlam i Mbəlom, ta sər ha gədan i məndzibəra nakə ma deyewe眼 kame aye. ⁶ Ada dūh tə dəd abəra ka tsəved i Mbəlom na, tsəved tay andaya məmatay ahaya ka matsətsehe məpəse ha mezeleme sa bay hərwi a təra andza ta dar Wawa i Mbəlom ka mayako mazləlmbada eye sa ada tə vəlatay tsəved a siye i ndo hay mətsaday.

⁷ Guvah nakə yam faya ma piye a dəma aye tadə wu mənday kə ge bo lele hərwi madzəne ndo neheye tə fət aye na, niye na, andza məgwedə Mbəlom kə pa ŋama ka guvah nakay. ⁸ Tadə duh maa ndzohw a dəma guzer ta dak na, guvah niye ma giye ŋama bay. Mazlambar Mbəlom ma vəleye mezeleme. Ma dziye ha abəra mə dəma ta ako.

* **6:2** Zəba ma 1 Timote 4.14.

9 Dzam ga neheye na wuda kurom haladzay aye, kwa tadə nəmaa tsik andza niye bəbay na, nəmaa sər ta dedek nəkurom faya ka pumeye bəzay a tsəved ŋgwalak eye, tsəved nakə Mbəlom ma təmiye kurom ha aye. **10** Mbəlom na, neŋgeye ŋgwalak eye, ma mətsiye ha gər ta məsler nakə ka gum aye bay. Andza məgwede, ka mumatay bo a siye i ndo məpe mədzal gər hay ka Yesu, ka mawumatay bo andza niye huya. Ka gum niye na, hərwi nakə ka wudum Mbəlom aye ada ma mətsiye ha gər bay. **11** A samay na, kwa way mā ge andza niye huya hus ka mandəve eye, kâ gərum ha bay hərwi ada kâ hutum wu nakə ka pum faya mədzal gər aye. **12** A samay na, kâ tərum ndo i sœ hay bay. Duh tərum andza ndo neheye tə pa mədzal gər tay bəŋbəŋ ka Mbəlom aye. Mata hute wu nakə Mbəlom a gwad ma vəliye na, nəteye.

Wu nakə Mbəlom kə tsik aye na, ma giye bo

13 Ahəl nakə Mbəlom a gwaday a Abraham na vəlakeye wu aye na, kə mbada ma giye andza nakə a tsik aye. Ndəray andaya nakə a ze Mbəlom aye nakə ma mbadiye kame ŋgay aye bay. A mbada ta məzele ŋgay.[†] **14** A gwad: «Ta dedek, na piye fakaya ŋgama, ta dedek na vəlakeye wawa hay haladzay.» **15** Abraham kə zla ŋgatay, ka həba, hərwi niye kə huta wu nakə Mbəlom a gwad ma vəleye aye.

16 Ndo hay tə mbadawa na, ta mbadiye ta məzele i ndo nakə bagwar eye a ze tay aye, məmbede niye ma ndəviye ha wu nakə mə walaj i ndo hay aye. **17** Hərwi niye Mbəlom kə mbada dərmak. A say na, ndo neheye a gwad ma vəlateye wu aye na, tâ

[†] **6:13** Madazlay i wu hay 22.16-17.

sər ha ma mbədye həlay dada a wu nakə a gwad ma vəliye aye bay, ma pəliye ha bay. ¹⁸ Andza niye, wu hay sulo neheye ma pəliye bo bay aye. Wu nakə Mbəlom a gwad ma vəliye ada wu nakə a mbada aye, Mbəlom ma sliye maraw me kwa tsekwenj bay. Nəkway neheye ka hwayakwa ka təv i Mbəlom məŋgehe bo ka təv ŋgay aye na, kə vəlakway gədaŋ haladzay hərwi ada kâ pakwa mədzal gər kway huya ka wu nakə Mbəlom a gwad ma vəlakweye aye. ¹⁹ Wu nakə ka pakwa faya mədzal gər kway aye na, a gəs kway bəŋbəŋ lele ka dagwarakweye abəra kame i Mbəlom bay andza bəre nakə tə lətsawa ha kwalalaŋ i yam aye. Hərwi niye, ka deyekweye ta peteked nakə a tək na təv tsədaŋja eye aye, ka fələkwakweye a huđ eye. ²⁰ Maa lah məfələkwe a dəma na, Yesu. A ye kame i Mbəlom na, hərwi kway. Ka təra bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom andza Melkisedek ka tor eye.

7

¹ Melkisedek nakay, neŋgeye bəy i Salem. Neŋgeye bəbay i ndo məvəlay wu a Mbəlom bagwar eye. A həlay eye andaya Abraham a ye a vəram. A sla ka bəy hay haladzay. Ahəl nakə faya ma maweye na, Melkisedek a ye mədzəgər ta Abraham. A pa ŋgama ka Abraham. ² Abraham a vəlay wu hay a Melkisedek. Wu neheye kuro a huta ma vəram aye na, a zla nəte a vəlay. Melkisedek eye nakay na, andza məgwede bəy nakə ma giye ŋgalak aye. Neŋgeye bəy nakə a wuda məndze zay* ta ndo hay aye hərwi neŋgeye

* ^{7:2} Madazlay i wu hay 14.17-20.

bœy i Salem. Salem na, andza mægwede «zay». ³ Ndéray a sær wuray ka gær i bœba ñgay bay. Kwa may ñgay hay ta bœba tæte ñgay hay dërmak andza niye. Madazlay ñgay eye andaya bay, mandëve ñgay aye andaya bay. A ndzækit bo Wawa i Mbølom hærwi neñgeye ndo mævèlay wu a Mbølom ka tor eye.

⁴ Zëbum ka Melkisedek, neñgeye bagwar eye. Abraham bœba tæte kway a zla wu nakë a hutaw ma vëram aye, a ñgëna ha kuro. A zla nate a vëlay. ⁵ Wawa i hud i Levi na, siye hay ndo mævèlay wu a Mbølom. Bazlam i Musa mapala eye a gwadatay: «Dum ka tæv i ndo hay hærwi ada tâ vëlakum wu nate mæ wu tay neheye kuro aye.†» Sërum ha na, ndo neheye tæhuta wu neheye na, mæ hëlay i malamar tay hay, ada nateye tebiye na, wawa i hud i Abraham. ⁶ Melkisedek neñgeye na, slala i Levi bay, ane tuk na, ahæl nakë Abraham a vëlay wu nate mæ wu hay kuro aye, Abraham nakë Mbølom a gwaday ma piye faya ñgama aye na, Melkisedek a pa faya ñgama bëna Abraham a pa ñgama ka Melkisedek bay. ⁷ Azlakwa bay ka sërakwa ha lele, maa pa ñgama ka ndo na, ndo bagwar eye.

⁸ Ndo neheye ma slala i Levi ta tëma wu nate mæ wu hay kuro abëra ka malamar tay hay, nateye na, ta mätiye. Melkisedek na, ma ndziye huya andza nakë bazlam i Mbølom a tsik aye. ⁹ Ka slakweye faya mægwede na, Levi ka tëma abëra ka siye i ndo hay wu nate mæ wu hay kuro, kæ vëlay a Melkisedek dërmak tæ hëlay i Abraham. ¹⁰ Andza mægwede Abraham a vëlay wu nate mæ wu hay

† 7:5 Zëba mæ Mæpesle 18.21.

kuro a Melkisedek na, hulfe i Levi na, andaya mə huđ ḥgay tsiy. Andza niye, ka slakweye faya məgwede Levi neŋgeye dərmak kə vəlay wu nəte mə wu hay kuro a Melkisedek.

*Bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom mekelen eye
andza Melkisedek*

¹¹ Mbəlom a vəl bazlam mapala eye na, a həlay a hulfe i Levi, nəteye neheye ndo məvəlay wu a Mbəlom aye. Ane tuk na, məsler tay i məvəlay wu a Mbəlom ma sliye mandəve ha wu nakə a say aye bay. Tadə məsler tay ma sliye matare ha ndo hay ḥgalak eye ka dəre i Mbəlom na, həbe ndo məvəlay wu a Mbəlom neŋged andza Melkisedek ma deyeweeye sa bay. Ndo məvəlay wu a Mbəlom andza Aron həbe ma sliye. ¹² Tadə Mbəlom ka mbəday həlay a slala i ndo məvəlay wu a Mbəlom, ka sərakwa ha bazlam i Musa mapala eye ma mbədiye dərmak. ¹³ Azlakwa anəke na, slala i ndo məvəlay wu a Mbəlom a mbəda. Bəy Maduwenj kway Yesu nakə faya ka tsikakweye faya kananj aye na, a yaw abəra ma slala mekelen eye wal. Ndəray nəte ma slala ḥgay andaya ndo məvəlay wu a Mbəlom bay. ¹⁴ Ka sərakwa ha Bəy Maduwenj kway, neŋgeye ma slala i Yahuda. Ahəl nakə Musa a tsik ka ndo neheye tə vəlaway wu a Mbəlom aye na, kə tsik ka gər i slala nakay təbey. ¹⁵ Wu nakə a da ha bazlam nakay parakka aye anaŋ: Ndo məvəlay wu a Mbəlom mekelen eye ki yaw, neŋgeye na, andza Melkisedek. ¹⁶ Neŋgeye a təra bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom na, hərwi slala nakə nəteye ndo neheye tə vəlaway wu a Mbəlom aye bay. Neŋgeye na, bagwar i ndo

məvəlay wu a Mbəlom ta gədaŋ i sifa nakə ma ndəviye bay aye. ¹⁷ Andza nakə mawatsa eye mə Derewel i Mbəlom, Mbəlom a gwad:

«Ka ndziye ndo məvəlay wu a Mbəlom huya andza Melkisedek.[‡]»

¹⁸ Mbəlom kə mbata ha bazlam mapala eye nakə ahəl niye aye hərwi bəle eye, ma dzəniye ndo hay bay. ¹⁹ Bazlam i Musa mapala eye na, a sla matəre ha ndo hay ŋgwalak eye ka dəre i Mbəlom bay. Ane tuk na, anəke na, wu mekelenj eye andaya a ze ha bazlam neheye mapala eye. Wu andaya nakə ma vəlakweye tsəved lele eye hərwi məndisle ka təv Mbəlom aye. Wu eye niye na, Yesu. Ka pakwa faya mədzal gər na, ka neŋgeye.

²⁰ Wu mekelenj eye na, ahəl nakə Mbəlom ma piye Yesu bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom aye na, a mbada təday. Ahəl nakə slala i Levi hay ta təra ndo məvəlay wu a Mbəlom aye na, tə mbada andza niye bay. ²¹ Ane tuk na, i Yesu na, Mbəlom kə mbada, a gwad:

«Neŋ Mbəlom na mbədye həlay bay,
na mbada ka ndziye ndo məvəlay wu a
Mbəlom huya.§»

²² Nakay andza məgwede na, dzam nakə Mbəlom a far tə nəkway aye na, lele a ze ha dzam nakə a far ahəl niye aye. Andza niye, maa dəkway ha ta dedek Mbəlom kə far dzam tə nəkway na, Yesu.

²³ Wu mekelenj eye andaya wal sa. Ndo neh-eye tə vəlaway wu a Mbəlom ma slala i Levi aye na, nəteye haladzay hərwi tə mətawa, tə gərawa

[‡] **7:17** Dəmes hay 110.4. § **7:21** Dəmes hay 110.4.

ha mæsler tay. ²⁴ Ane tuk na, i Yesu na, andza niye tæbey, neñgeye ma ndziye ka tor eye, ma ndziye ndo mævəlay wu a Mbəlom huya ka tor eye. ²⁵ Hərwi niye, neñgeye na, gədañ andaya mətəme ha ndo neheye faya ta diye kame i Mbəlom tə həlay ŋgay aye kwa kəday hərwi neñgeye ma ndziye ka tor eye. Faya ma duwuleye naha me a Mbəlom huya hərwi tay.

²⁶ Neñgeye na, bagwar i ndo mævəlaway wu a Mbəlom nakə dədəñ eye gədañ ŋgay andaya madzəne kway aye. Neñgeye na, tsədañña, mənese andaya mə neñgeye bay, kə ge mezeleme tæbey. Neñgeye andza ndo məge mezeleme hay bay, Mbəlom a pa na wal. Mbəlom a pa na mə mbəlom ka gər i wu hay tebiye. ²⁷ Siye i bagwar hay i ndo mævəlaway wu a Mbəlom, nəteye neheye na, ta kədaway wu a Mbəlom pat pat. Tə kədaway naha hərwi mezeleme tay eye təday ada ta kəday naha hərwi mezeleme i ndo siye hay. Yesu na, neñgeye a ge andza niye tæbey. Neñgeye a vəlay naha wu a Mbəlom hərwi ndo hay sik nəte tsa tə mævəle ha gər ŋgay. I ŋgay na, da andza niye. ²⁸ Bagwar i ndo neheye tə vəlaway wu a Mbəlom aye neheye bazlam i Musa mapala eye a pa aye, ndo hay tsa, nəteye tə gawa mezeleme. Ane tuk na, ahəl nakə Mbəlom a mbada aye, bazlam nakay kə zla təv i bazlam i Musa mapala eye, a pa bagwar i ndo mævəlaway wu a Mbəlom na, Wawa ŋgay. Neñgeye na, ka təra ŋgalak eye peteh ka tor eye.

8

Yesu neñgeye bagwar i ndo mævəlay wu a Mbəlom

dedek eye

¹ Bazlam nakə ta dedek bagwar eye a sakway mətsike aye na, anaŋ: Bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom andaya andza nakay. Neŋgeye na, i kway. Neŋgeye mandza eye ka təv məndze i Bəy mə mbəlom, tə həlay i mənday i Mbəlom Bəy Maduwenj ka gər i wu hay tebiye mə mbəlom.

² Neŋgeye bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom a ge məsler na, ma təv nakə tsədəŋja Mbəlom mandza eye mə dəma aye. Ahəl niye ndo neheye tə vəlaway wu a Mbəlom aye tə gawa məsler na, mə madzawadzawa i mədəslay ha gər a Mbəlom nakə ndo a lambad aye. Ane tuk na, təv nakə Yesu faya ma giye məsler mə dəma aye na, mə mbəlom, təv nakə dədəŋ eye. Maa ge na, Bəy Maduwenj bəna ndo zezenj bay.

³ Bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom tebiye, kwa way tə pa na hərwi məvəlay naha wu kəriye ada məkəday naha wu a Mbəlom. Bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom kway bəbay na, wu andaya nakə mā vəlay naha a Mbəlom aye dərmak. ⁴ Kə ge neŋgeye ka məndzibəra na, ma təriye ndo məvəlay wu a Mbəlom bay hərwi neheye ka məndzibəra aye ɓa faya ta vəleye wu a Mbəlom aye nətaye andaya tsiy andza nakə bazlam i Musa mapala eye a tsik aye. ⁵ Ahəl nakə Musa ma lambadiye madzawadzawa niye aye, Mbəlom a gwadəy: «Zəba faya lele, do lambad gay nakə ka lambadiye na, andza nakə na bəzaka ha mə mahəmba aye.» Ndo məvəlay wu a Mbəlom neheye na, ta ge məsler mə gay eye nakay. Ane tuk na, gay nakay na, mandzəkit bo i bəmalə nakə dədəŋ eye mə mbəlom

aye.* ⁶ Andza nakay ka zəbakwa ka məsler i Kəriste na, a ze ha məsler i ndo məvəlaway wu a Mbəlom neheye. Neŋgeye ma miye tay ha ka bo ndo hay ta Mbəlom hərwi ada Mbəlom mâ ɓar dzam nakə a ze dzam nakə ahəl niye hərwi wu nakə Mbəlom a gwad ma vəliye ma məbère dzam nakay aye na, a ze wu neheye ahəl niye aye haladzay.

⁷ Tadə məbère dzam[†] nakə makurre eye mənese andaya faya bay aye na, Mbəlom ma bariye dzam masulo eye bay. ⁸ Ane tuk na, ka zəbakwa faya na, a sla wuray bay hərwi Mbəlom faya ma matay ha mənese a ndo hay. A gwadatay:

«Tsənum, maa tsik me na, neŋ Bəy Maduweŋ.

Həlay eye ma deyewe耶

na bariye dzam wedeye

ta slala i Israyel hay ada ta slala i Yahuda hay.

⁹ Dzam nakə na bariye aye na,

andza nakə na ɓar ta bəba təte tay hay bay.

A həlay nakə na həla tay ahaya tə həlay ga eye abəra mə Ezipt aye na,

bo tay eye tə gər tay ta nas ha Dzam Guram eye nakə na ɓar ta nəteye aye.

Hərwi niye na gər tay ha.

Maa tsik bazlam andza nakay na, neŋ Bəy Maduweŋ.

¹⁰ Bəy Maduweŋ Mbəlom a gwad:

Dzam nakə na bariye ta ndo i Israyel hay aye a həlay niye na, anaŋ:

Na piye bazlam ga mapala eye a dərev tay,

* **8:5** Madayaw abəra ma Ezipt 25.40. † **8:7** Zəba mə Madayaw abəra ma Ezipt 24.3-8.

- na watsiye bazlam ga mapala eye a mədzal
gər tay,
na təriye Mbəlom tay
ada nəteye ta təriye ndo ga hay.
- 11** Ndəray andaya ma diye ma tətikateye a ndo siye
aye, ma gwadiye:
“Dumara, sərum Bəy Maduwenj eye”, andaya
bay,
hərwi ndo hay tebiye ta səriye ga,
kwa bagwar hay, kwa neheye makətsa eye
hay aye.
- 12** Na pəsatay ha mənese tay,
tə mezeleme tay, ma meñaweye a gər sa bay.‡»
- 13** Mbəlom a tsik ka məbère Dzam Wedeye na,
andza məgwede Dzam Guram eye gədaŋ ŋgay an-
daya sa bay. Ka sərakwa ha wu nakə ka təra
guram eye ada ma dzəniye ka wuray sa bay aye na,
mazlambar ma dziye.

9

Tsəved dedek eye hərwi mədəslay ha gər a Mbəlom

1 Ma dzam nakə kurre aye na, bazlam mapala
eye hay andaya, neheye ta datay ha a ndo hay
tsəved i mədəslay ha gər a Mbəlom aye. Təv andaya
dərmak nakə ndo hay ta lambad hərwi maduwulay
me a Mbəlom mə dəma aye. **2** Gay niye ta lambad
na, tə peteked. Gay kurre eye na, tə zalay təv
tsədaŋja eye. Tə pa a dəma lalam bagwar eye ta
hawal eye hay tasəla ta ako eye fataya ada tabal
tə peŋ mapa eye faya nakə tə vəlaway faya wu a
Mbəlom aye. **3** Peteked a ŋgəna ha tsəlak niye ta

‡ **8:12** Zeremi 31.31-34.

tsəlak neŋged nakə kame aye. Tə zalay a tsəlak niye na, təv nakə a ze siye hay tebiye tə tsəðanŋja aye.

⁴ Tə pa a təv niye na, wu nakə tə ŋgar ta gura tə fəkawa faya wu nakə a ze hunŋja aye. Tə pa a dəma zlanŋatsa dərmak. Zlanŋatsa niye na, mambuza eye tebiye ta gura, tə zalay zlanŋatsa i məbère dzam. Ma zlanŋatsa niye səra i gura andaya mə dəma dərmak. Ma səra eye niye na, makwala nakə tə zalay *man** aye mə dəma. Sakwal i Aron nakə a duda, a pa slambah aye mə dəma dərmak, tə beleler hay sulo neheye Mbəlom a watsa faya bazlam mapala eye hay ahəl nakə a ɓar dzam ta ndo ŋgay hay aye. ⁵ Ka gər i zlanŋatsa niye na, ta lambad wu hay sulo, tə pa faya. Tə zalatay a wu niye hay na, *kerubinj* hay, faya ta datay ha məzlaɓ i Mbəlom a ndo hay. Ta həndək ha gwezleviyek tay hərwi madərəzle na təv nakə tə vəlaway naha faya wu a Mbəlom hərwi ada Mbəlom mā pəsatay ha mezeleme i ndo neheye tə ge aye. Ane tuk na, na diye ha wu neheye pendek pendek anəke bay.

⁶ Wu niye hay malambada eye tsiy na, ndo neheye tə vəlaway wu a Mbəlom aye ti yawa pat pat a gay makurre, tə gawa məsler tay pat pat mə dəma.

⁷ Tsəlak masulo eye maa yawa a dəma na, bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom nəte ŋgwenj. A yawa a dəma na sik nəte ka məve. Ma diye a dəma na, kutoŋ ma zliye bambaz i gənaw a həlay ma vəleye a Mbəlom hərwi ada Mbəlom mā pəsay ha mənese nakə a ge aye ada nakə siye i ndo hay tə ge ta mədzal gər tay bay aye. ⁸ Məsəfəre Tsəðanŋja eye

* **9:4** *Man* na, makwala nakə Mbəlom a vəlatay a Isryel mə makulkwandah aye. Zəba ma Madayaw abəra ma Ezipt 16.13-15; 31.

faya ma dakway ha tə wu neheye na, kə ge tsəlak makurre andaya huya na, tsəved nakə ndo hay ta diye ha a təv nakə a ze siye i təv hay tə tsədañja aye na, mahəndəka eye bay. ⁹ Mandzəkit bo i wu neheye a da ha na, wu neheye ti yaw anəke aye. Faya ma dakway ha na, wu neheye ta vəleye a Mbəlom aye, tə bambaz i gənaw nakə ta vəleye aye ta sliye faya matəra ha dərev i ndo hay ŋgwalak eye hay ka dəre i Mbəlom bay. ¹⁰ Wu neheye faya ta tətikakweye na, ka gər i wu mənday, wu məsay ada ka gər i məbere wu hay na, kəkay dekdek tsa. Wu neheye na, wu i ndo i məndzibəra dekdek, ma ndziye tsekwenj tsa hus a pat nakə Mbəlom ma mbədiye ha wu hay tebiye aye.

¹¹ Anəke na, Kəriste ki yaw tsiy. Neñgeye bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom. Wu neheye ŋgwalak eye faya ka hutakweye na, ka hutakwa mə həlay ŋgay. Neñgeye ki ye a təv nakə bagwar eye a ze madzawadzawa i mədəslay ha gər a Mbəlom nakə ahəl niye aye, təv niye na, lele haladzay. Ma lambad təv niye na, ndo hay bay, andaya ka məndzibəra bay. ¹² Kəriste ki ye a təv niye, kə fələkwa a təv nakə a ze siye hay tə tsədañja aye. Kə zla bambaz i vo'ar tə bambaz i wawa i sla ka həlay bay. Duh a fələkwa a dəma na, a zla bambaz ŋgay eye nakə a mbədəha aye, a ye sik nəte ka ndəv. Andza niye kə təma kway ahaya abəra mə mezeleme ka tor eye.

¹³ Ahəl niye na, tə kədawa vo'ar hay, merisla hay, ta gwatsakawa bambaz eye ka ndo neheye nəteye tsədañja kame i Mbəlom bay aye. Tə kədawa sla wawa eye dərmak, tə dulawa na, ada bətekew maləməts eye na, tə faðawa ka ndo hay. Andza

niye, ndo neheye tə ge mənese aye na, bo tay ka təra tsədañja andza nakə a say a bazlam tay mapala eye. ¹⁴ Kə ge andza niye na, bambaz i Yesu Kəriste a ze ha ta gədanj bədaw? Kəriste, neñgeye na, kə ge mezeleme bay, kə zla bo ŋgay, kə vəlay a Mbəlom ta gədanj i Məsəfəre Tsədañja eye. Məsəfəre niye ma ndziye na, ka tor eye. Bambaz ŋgay a təra ha dərev kway tsədañja hərwi ada wu neheye ŋgalak eye bay ta diye kway ha a mədahanj aye na, kâ gakwa sa bay. Ane tuk na, kâ gakwa duh na, məsler i Mbəlom, neñgeye nakə ma ndziye ka tor eye aye.

¹⁵ Hərwi niye Kəriste, neñgeye ndo məsəre tay ha ka bo ndo hay ta Mbəlom hərwi Mbəlom kə 6ar Dzam Wedeye ta nəteye. Hərwi niye, ndo neheye Mbəlom a zalatay aye na, ta hutiye wu neheye ŋgalak eye Mbəlom a gwad ma vəlateye aye. Ta hutiye ka tor eye. Ma giye bo na, hərwi Kəriste kə mət hərwi ndo neheye tebiye ta nas ha Dzam Guram eye tə mezeleme tay aye. Ahəl nakə a mət aye kə təma tay ahaya abəra mə mezeleme.

¹⁶ Tadə ndoweye a gwad: «Na mət na, ŋgənum ha wu ga hay» na, ndo niye mā mət təday ada ta ŋgəniye ha. ¹⁷ Ahəl nakə kə mət aye na, bazlam ŋgay ma hutiye gədanj. Tadə ndoweye andaya tə dəre na, wu nakə a gwad aza ka ŋgənumeye ha aye na, ta ŋgəniye ha zuk bay. ¹⁸ Hərwi niye, kwa dzam makurre a ge bo na, ta mbəda ha bambaz təday bəna ma giye bo bay. ¹⁹ Ahəl niye na, Musa a datay ha bazlam mapala eye nakə Mbəlom a vəlay aye a ndo hay aye təday. Tsa na, a zla bambaz i sla wawa eye, i vo'ar a dzapa ha ta yam. A zla hawal ta gugumanj ndozza eye a tələka ha a

bambaz, a gwatsaka ka dərewel i bazlam mapala eye ada a gwatsaka ka ndo hay tebiye. ²⁰ Ahəl nakə faya ma gwatsakiye na, a gwad: «Nakay na, bambaz nakə Mbəlom a bar ha dzam ta nəkurom aye. A gwadakum rəhumay ha gər.†» ²¹ Musa ka gwatsaka bambaz ka madzawadzawa i mədəslay ha gər a Mbəlom niye ta lambad tə peteked aye dərmak ada ka gwatsaka ka wu neheye tə gawa ha məsler hərwi mədəslay ha gər a Mbəlom aye tebiye. ²² Andza nakə bazlam mapala eye a tsik aye na, matsəla wu hay tebiye ta gwatsakawa faya bambaz ada mā təra tsəðanja. Ta mbəda ha bambaz bay na, Mbəlom ma pəsiye ha mezeleme bay.

Bambaz i Kəriste ma bariye ha mezeleme i ndo hay

²³ Tsəved nakə Musa a tətikawatay a ndo hay ahəl niye na, mandzəkit bo i wu neheye dedek eye mə mbəlom aye. Kutoj lele mā təra ha wu hay tebiye tsəðanja andza nakə bazlam i Musa a tsik aye. Ane tuk na, hərwi matəre wu neheye dedek eye mə mbəlom aye tsəðanja na, kutoj məvəle wu nakə a ze bambaz i gənaw aye. ²⁴ Siye i ndo məvəlaway wu a Mbəlom ti yawa a gay i gugumanj nakə ndo hay ta lambad aye ada gay niye na, mandzəkit bo i təv nakə Mbəlom mə dəma aye dekdek tsa. Ane tuk na, Kəriste, neñgeye na, ki ye a təv nakə Mbəlom mandza eye mə dəma aye, neñgeye kame i Mbəlom hərwi kway. ²⁵ Bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom a yawa a təv nakə a ze siye hay tə tsəðanja aye na, ka məve, ka məve,

† 9:20 Madayaw abəra ma Ezipt 24.3-8.

a yawa a zlawa bambaz i gənaw ka həlay bəna bambaz ŋgay eye bay. Kəriste na, a vəl ha bo ŋgay, neŋgeye a vəl ha bo ŋgay sik nəte bəna ka məve ka məve andza bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbəlom bay. ²⁶ Tadə mâ ge andza niye, kwa ka gər nakə Mbəlom a ge məndzibəra aye na, habē atay ma siye dəretsətseh haladzay. A yaw a həlay nakay ka mandəve eye sik nəte, a vəlay ha bo ŋgay a Mbəlom hərwi ada mâ zla mezeleme abəra ka ndo hay ka tor eye. ²⁷ Kwa way ma mətiye sik nəte, ma dəba eye na, Mbəlom ma geye sariya. ²⁸ Andza niye, Kəriste bəbay a mət sik nəte. A vəlay ha bo ŋgay a Mbəlom hərwi məzle mezeleme abəra ka ndo hay. Ma maweye sik nəte. Ma maweye na, hərwi məzle mezeleme abəra ka ndo hay sa bay. Ane tuk na, ma maweye hərwi mətəme tay ha ndo neheye faya ta həbiye na aye.

10

¹ Bazlam i Musa mapala eye na, mezek i wu neheye ŋgalak eye faya ka hutakweye aye. Nəteye na, wu niye hay bay. Ndo hay tə kədaway wu a Mbəlom hərwi mahəndzəde tə neŋgeye, tə kədaway wu a Mbəlom ka məve ka məve, ane tuk na, a sla faya matəre tay tsədaŋja kame i Mbəlom bay. ² Tadə ndo hay ta təra tsədaŋja hərwi nakə tə kədaway wu a Mbəlom ta dedek aye na, habē ta gəriye ha məkəday wu a Mbəlom. Hərwi atay mezeleme tay kə bara sik nəte ka ndəv, mezeleme tay a matayaw a gər bay. ³ Ane tuk na, duh məkəde wu neheye tə kədaway a Mbəlom aye na, mezeleme tay a matayaw a gər ka məve ka məve,

4 hærwi bambaz i merisla ta vo'ar a sla mæbere
mezeleme bay.

5 Hærwi niye, ahəl nakə Kæriste mazlambar ma
deyewe eye ka mændzibəra aye na, a gwadəy a
Mbəlom:

«A saka tâ kədaka gənaw hay bay,
tâ vəlaka wu mekelej eye bay.

Ane tuk na, ka vəlenj bo hærwi ada nâ vəlaka.

6 Mækədə gənaw hærwi mæfəkaka naħa
ada mækədə wu hærwi mæpəse ha mezeleme
na,
a yaka a gər bay.

7 Aya, na gwadaka:

Nej anaŋ Mbəlom, na yaw ka mændzibəra na,
hærwi ada nâ ge wu nakə a saka aye,
andza nakə mawatsa eye ka gər ga mæderewel
i bazlam mapala eye aye.* »

8 Wu nakə Kæriste a lah mætsike aye na, a gwad:
«A saka tâ kədaka gənaw hay bay, tâ vəlaka wu
mekelej eye bay. Mækədə gənaw hærwi mæfəkaka
naħa ada mækədə wu hærwi mæpəse ha mezeleme
na, a yaka a gər bay.» Kwa wu neheye a pay
bəzay a bazlam mapala eye bəbay na, a yay a gər
a Mbəlom bay. **9** Kæriste a gwad sa: «Nej anaŋ na
yaw ka mændzibəra na, hærwi ada nâ ge wu nakə a
saka aye.» Andza niye, a mbata ha Dzam Guram
eye, a vəl a dəma tsəved wedeye. **10** Ka tərakwa
tsəðanjña kame i Mbəlom hærwi Yesu Kæriste a ge
wu nakə a yay a gər a Mbəlom aye ada a vəl ha bo
sik nəte da ka tor eye.

11 Ndo neheye tə vəlaway wu a Mbəlom aye,
nəteye tebiye malətsa eye pat pat ka mage məsler

* **10:7** Dəmes hay 40.7-9.

tay pat pat. Tə kədaway wu huya a Mbəlom. Ane tuk na, wu neheye tə kədawa aye na, tə sla məmbete ha mezeleme i ndo hay bay. ¹² Yesu Kəriste na, a vəl bo ŋgay eye sik nətə hərwi məzle mezeleme abəra ka ndo hay ka tor eye. Tsa na, a ndza tə həlay i mənday i Mbəlom. ¹³ Anəke na, neŋgeye faya ma həbiye Mbəlom mā pa ndo mane dəre ŋgay hay a huđ i sik ŋgay. ¹⁴ Andza niye, a vəl ha bo ŋgay sik nətə ka tor eye, a təra ha ndo ŋgay hay tsədaŋja kame i Mbəlom. A pa tay ha wal hərwi ŋgay. A təra tay ha ŋgalak eye hay ka tor eye.

¹⁵ Məsafəre Tsədaŋja eye faya ma dəkweye ha dərmak parakka wu neheye na, deđek. A gwad təday na:

¹⁶ «Bəy Maduweŋ Mbəlom a gwad:
“Dzam nakə na ɓariye ta ndo ga hay a həlay niye
aye na, anaŋ:

Na piye bazlam ga mapala eye a dərev tay,
na watsiye bazlam ga mapala eye a mədzal
gər tay.”»

¹⁷ Tsa na, a gwad sa:
«Na ma ahaya mezeleme tay a mədzal gər ga sa bay,
kwa məsler neheye tə ge ŋgalak eye bay
aye.†»

¹⁸ Mbəlom kə pəsatay ha mezeleme i ndo hay tsiy na, məvəlay wu hay a Mbəlom ma dzəniye hərwi məzle mezeleme abəra ka ndo hay sa bay.

Həndzədakwa ka təv i Mbəlom

¹⁹ A nəkurom malamar ga hay, ka hutakwa tsəved məfələkwe a təv nakə a ze siye hay tə tsədaŋja aye na, hərwi bambaz i Yesu nakə a

† **10:17** Hebrœ hay 8.8-12.

mbəða ha aye. ²⁰ Yesu ka ŋgurada ha peteked nakə kame kway aye. Ka həndəkakway tsəved wedeye, nakə ka slakweye məfələkwe a dəma aye. Tsəved nakay wedeye na, ka hutakweye ha sifa. Peteked nakə a ŋgurada ha aye na, andza məgwede bo nakə ta dar na ka mayako mazləlmbada eye aye. ²¹ Andza niye, i kway na, bagwar i ndo məvəlay wu a Mbəlom andaya a ləvay gər a gay i Mbəlom. ²² Kə ge andza niye na, həndzədakwa ka təv i Mbəlom tə dərev dedek eye, ta məpe mədzal gər gədanj eye ka Mbəlom, hərwi Yesu ka təra kway ha tsədañja tə bambaz ŋgay ada kə bara kway ta yam tsədañja eye. ²³ Tsikakwa parakka huya nəkway ka pakwa mədzal gər ka wu nakə Mbəlom a tsik aye, kâ dzədzakwa ha mədzal gər kway bay, hərwi wu nakə a gwad ma giye na, huya ma giye andza nakə a tsik aye. ²⁴ Pəlakwa tsəved nakə ka vəlakweye ha gədanj a bo nəte nəte mə walaj kway aye hərwi ada kâ wudakwa bo kame kame ada kâ gakwa wu neheye ŋgwalak eye. ²⁵ Kâ gərakwa ha məhay gər andza ndo siye hay bay. Duh na, vəlakwa a bo gədanj nəte nəte mə walaj kway, wene wene eye hərwi ka sərum ha pat nakə Yesu Kəriste ma maweye aye na, mazlambar bəse.

²⁶ Ka sərakwa dedek i Mbəlom. Hərwi niye tadə faya ka gakweye mezeleme huya ada ka sərakwa lele ŋgwalak eye bay na, sərakwa ha wu mekelenj eye andaya neheye ta sliye faya məvəle hərwi məmbete ha mezeleme aye na, andaya sa bay tebiye. ²⁷ Tadə ndoweye kə ge mənese andza niye na, mā dzədzar hərwi Mbəlom ma geye sariya. Sariya niye na, a ge zluwer haladzay, ako gədanj

eye ma fəkiye ndo neheye ta rəhay ha gər a Mbəlom bay aye. ²⁸ Ka sərum ha tadə ndoweye ka rəhay gər a bazlam i Musa mapala eye bay, tadə ndo hay sulo kəgəbay mahkar ta tsik ta dedek kə ge mənese na, ta kədiye na ta sakay naħa bay.[‡] ²⁹ Tadə kə ge tə bazlam i Musa andza niye na, dəretsətseh i ndo nakə a zəba ka Wawa i Mbəlom andza wuray kəriye aye na, ma ziye nakay bədaw? Neñgeye na, kə nas ha bambaz i məbəre dzam nakə a təma ahaya abəra mə mezeleme aye dərmak. Faya ma tsadeye a Məsəfəre Tsədəñja nakə faya ma dakweye ha ŋgalak i Mbəlom aye. ³⁰ Ka sərakwa ndo nakə a gwad:

«Mata gatay dəretsətseh a ndo neheye ta kərah marəheň ha gər aye na, neñ.

Na hamateye a dəma wu tay neheye ŋgalak eye bay tə ge aye.»

A gwad sa:

«Neñ, Bəy Maduweň na gateye sariya a ndo ga hay.[§]»

³¹ Mbəlom na, a vəl sifa. Andza niye, tadə sariya kə gəs ndoweye kame i Mbəlom na, dəretsətseh i ndo niye ma ziye wu hay tebiye.

³² Mum ahaya a gər ma kəkay wu nakə a ge bo tə nəkurom aħal niye ka ŋgatunay makurre eye a dzaydzay i Mbəlom aye. A həlay niye na, ta sakum dəretsətseh haladzay. Ane tuk na, ka səmumay naħa a wu hay tebiye. ³³ A həlay siye na, ta tsadakum kame i ndo hay, ta sakum dəretsətseh. A həlay siye ka yum a dəretsətseh i ndo neheye

[‡] **10:28** Zəba mə Bazlam mapala eye masulo eye 19.15. [§] **10:30** Bazlam mapala eye masulo eye 32.35-35.

tə satay dəretsətseh aye dərmak. ³⁴ Ka sum ka bo dəretsətseh dziye ta ndo neheye tə gəs ha tay a dan̄gay aye. Ahəl nakə ndo hay ta buwa fakuma abəra wu kurom hay aye na, ka səmumay naha ta məŋgwese eye, hərwi ka sərum ha wu kurom hay ŋgwalak eye andaya a ze siye i wu hay tebiye, ta ndziye ka tor eye.

³⁵ Hərwi niye, kâ gərum ha məpe mədzal gər kurom abəra ka Mbəlom bay, hərwi tadə ka rəzlumay a gər huya na, Mbəlom ma vəlakumeye magogoy haladzay. ³⁶ Wu nakə a ye ka bo aye na, səmumay naha ada kâ gum wu nakə a yay a gər a Mbəlom aye, hərwi ada kâ hutum wu nakə a gwad ma vəlakumeye aye. ³⁷ Hərwi niye, Mbəlom a gwad:

«A zəkaw həlay tsekweŋ ndo nakə ma deyewe ye na,
ma deyewe ye, ma gaweye mahonok bay.

³⁸ Ndo nakə neŋgeye ŋgwalak eye ka dəre ga aye, kə dzala ha ka neŋ na, ma ndziye ma sifa ka tor eye.

Ane tuk na, tadə kə ma ta dəba na, neŋgeye a yen a gər sa bay.* »

³⁹ Nəkway na, ndo neheye tə ma ta dəba ada tə dze aye bay. Duh nəkway na, ndo neheye tə pa mədzal gər tay ka Mbəlom aye. Andza niye, ka hutakweye sifa ka tor eye.

11

Ndo neheye ahəl niye tə pa mədzal gər ka Mbəlom aye

* **10:38** Habakuk 2.3-4.

¹ Məpe mədzal gər ka Mbəlom na, məsər ha ta dedek wu neheye faya ka təkakweye dəre aye na, ka hutakweye. Kwa tadə ka ŋgatakway tə dəre kway bay bəbay na, ka sərakwa ha ta dedek andaya.
² Ndo neheye ahəl niye ta dzala ha ka Mbəlom andza niye. Hərwi niye ta yay a gər a Mbəlom.

³ Hərwi məpe mədzal gər kway ka Mbəlom na, ka sərakwa ha kwetseh kwetseh Mbəlom a ge wu hay tebiye tə bazlam ŋgay nakə a tsik aye. Andza məgwede wu neheye tebiye faya ka ŋgatakweye ka məndzibəra aye na, tə yaw abəra mə wu neheye dəre i ndo zezeñ a ŋgatay bay aye.

⁴ Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, Abel a kədəy wu a Mbəlom a ze ha wu i Kayin nakə a vəlay a Mbəlom aye. Mbəlom ka zambadəy. A gwad neŋgeye ndo ŋgwalak eye kame ŋgay, hərwi Mbəlom ka təma wu nakə a kədəy aye. Kwa Abel kə mət bəbay, faya ta tsikakweye labara ŋgay huya hərwi nakə a dzala ha ka Mbəlom aye.*

⁵ Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, Henok kə mət bay, Mbəlom a zla na a mbəlom. Ndəray kə ŋgatay a Henok sa bay hərwi Mbəlom kə zla na. Bazlam i Mbəlom a gwad na, ahəl nakə Mbəlom kə zla na Henok zuk bay aye na, Henok a yay a gər a Mbəlom.†

⁶ Ze mədzal ha ka Mbəlom na, ndəray ma sliye madayay a gər a Mbəlom bay. Ndo nakə a say mahəndzəde ka təv i Mbəlom aye mā dzala ha faya neŋgeye andaya. Mā sər ha na, neŋgeye faya ma vəlateye magogoy a ndo neheye ta pəliye na aye.

* **11:4** Zəba mə Madazlay i wu hay 4. 3-10. † **11:5** Zəba mə Madazlay i wu hay 5.18-14.

7 Härwi mädzele ha ka Mbälom na, Nuhu a rəhay ha a gər a bazlam i Mbälom. Mbälom kə tsikay kurre ka wu neheye ta giye bo aye kurre. Ndəray kə ŋgatay dāda a wu niye hay bay, ane tuk na, ka rəhay ha gər a wu nakə Mbälom a tsikay aye. A lambad kwalalanj i yam bagwar eye andza nakə Mbälom a tsikay aye, a fələkwa a dəma ta ndo i gay ŋgay hay tebiye, ta təma Məpe mädzal gər nakə a pa ka Mbälom aye a da ha mede i siye i ndo hay na, ŋgalak eye bay härwi ta pa mädzal gər ka Mbälom bay.[‡]

8 Härwi məpe mädzal gər ŋgay ka Mbälom na, Abraham a rəhay ha gər a Mbälom aye, a lətse a ye a gəma nakə Mbälom a gwad ma vəleye, ma təriye i ŋgay aye. Kwa kə ŋgatay a gəma eye bay bəbay na, ki ye a dəma.[§] **9** Härwi məpe mädzal gər ŋgay ka Mbälom na, a ndza ma gəma nakə Mbälom a gwad ma vəleye aye. A ndza mə dəma na, neŋgeye madurloj eye, a ndzawa mə gay nakə ta lambad ta gugumanj aye. Hulfe ŋgay Izak ta Zakob nəteye neheye Mbälom a gwad ma vəlateye gəma niye aye dərmak tə ndzawa mə dəma na, mə gay nakə ta lambad ta gugumanj aye dərmak. **10** Abraham a ge andza niye na, a təkay dəre a gəma nakə ma ndziye bəŋbəŋ* ma dədiye bay aye. Maa ləva ha bo ta gəma niye na, bo i Mbälom eye ŋgway, maa dəzl na, neŋgeye.

11 Härwi məpe mädzal gər ŋgay ka Mbälom na, Sara kwa neŋgeye guram eye tsiy bəbay na, kə

[‡] **11:7** Zəba mə Madazlay i wu hay 6.9–9.29.

[§] **11:8** Zəba mə Madazlay i wu hay 12.1.

* **11:10** A tsik na, Zerozelem wedeye,

zəba ka mede 16 ada ma Hebrœ hay 12.22.

huta gədanj məwe wawa. A sər ha ta dedek wu nakə Mbəlom a gwad ma vəleye na, ma vəleye.[†] **12** Hərwi niye Abraham, neŋgeye guram eye tsiy kə wa wawa ada wawa i huſ ḥgay hay ta wa bo haladzay andza wurzla neheye ka magərbəlom aye ada andza hewiyeñ mə magayam a pasla bo bay.

13 Ndo neheye tebiye tə mət ma məpe mədzal gər ka Mbəlom aye, nəteye na, ta huta wu nakə Mbəlom a gwad ma vəliye bay. Ane tuk na, tə sər wu neheye Mbəlom a gwad ma giye aye na, ma giye bo. Hərwi niye dərev tay a ḥgwasa. Tə tsik parakka nəteye na, madurlon eye hay, gay tay andaya ka məndzibəra bay.[‡] **14** Ndo neheye tə tsik andza niye na, tə də ha nəteye faya ta həbiye gəma tay a nəteye. **15** Ta dzala ka təv nakə ti yaw abəra mə dəma aye bay. Tađə ta dzala andza niye na, ta pəliye tsəved məmə a təv nakə ti yaw abəra mə dəma aye. **16** Ane tuk na, andza niye bay, duh ta pəla na, təv nakə a ze ha neŋgeye nakə ma dəba aye, andza məgwede nakə mə mbəlom aye. Hərwi niye a yay a gər a Mbəlom tâ zalay Mbəlom tay. Andza niye, kə ləvatay ha bo ta gəma.

17 Hərwi məpe mədzal gər ḥgay ka Mbəlom na, Abraham a vəlay Izak a Mbəlom. A say a Mbəlom mazəbe ka mədzal gər i Abraham. Hərwi niye a tsətsah faya mā vəlay Izak. Abraham a təma məge andza niye. Ane tuk na, 6a Mbəlom kə gwadəy ma hutiye wu. **18** Mbəlom a gwadəy: «Hulfe yak dedek eye ma deyewe ye na, ma hulfe i wawa

[†] **11:11** Zəba mə Madazlay i wu hay 18.10. [‡] **11:13** Zəba mə Madazlay i wu hay 23.4.

yak Izak.§» **19** Abraham a dzala: «Mbəlom na, gədaŋ ŋgay andaya mələtse ahaya Izak abəra ma mədahanj.» Ta dedek a təra andza Izak kə mət ada kə lətsew abəra ma mədahanj.

20 Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, Izak a pa ŋgama ka Zakob ta Ezayu. A tsik ka wu nakə ma giye bo ta nəteye kame aye.*

21 Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, Zakob ma mətiye na, a pa ŋgama ka wawa i Yusufa hay, nəte ta nəte. A lətse ta donjwar, a dəslay naha gər a Mbəlom.†

22 Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, Yusufa ma mətiye na, a tsikatay a Israyel hay, a gwadatay kame na: «Ka deyumeye abəra mə Ezipt.» Ada aza ta giye ha ta mətasl ŋgay hay kəkay na, kə tsikatay.‡

23 Hərwi məpe mədzal gər tay ka Mbəlom na, bəba i Musa hay ahəl nakə tə wa na Musa aye na, tə ŋgaha na kiye mahkar. Ta zəba faya na, wawa tay a le haladzay. Ta dzədzaray a bazlam i bəy nakə a tsik aye bay.§

24 Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, ahəl nakə Musa a ge gawla aye na, a say ta gwaday: «Musa nerjeye wawa i dem i bəy i Ezipt» na, a say bay. **25** A zay ha məse dəretsətseh ta ndo i Mbəlom hay tə bəmalə nakə ma ndziye ma məŋgwese tsek-weŋ ada ka rəhay gər a Mbəlom bay aye.* **26** A sər

§ **11:18** Zəba mə Madazlay i wu hay 21.12; 22.1-14. * **11:20**

Zəba mə Madazlay i wu hay 27.1-40. † **11:21** Zəba mə Madazlay i wu hay 47.29-31. ‡ **11:22** Zəba mə Madazlay i wu hay 50.24.

§ **11:23** Zəba mə Madayaw abəra ma Ezipt 2.1-2. * **11:25** Zəba mə Madayaw abəra ma Ezipt 4.19-23.

ha, a zay ha ndo hay tâ tsaday andza nakə tə tsaday a Kəriste aye tə bəmalə nakə ma hutiye zlele i gəma i Ezipt aye. A dzala andza niye na, hərwi faya ma təkay dəre a wu nakə Mbəlom a gwad ma vəleye aye.

27 Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, Musa a ye abəra ma Ezipt. Ka dzədzaray a mevel i bəy bay. Kə ndza bəŋbəŋ andza ma ŋgateye a Mbəlom, ndo nakə ndəray a ŋgatay dada tə dəre bay aye.

28 Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, a dazlay a məge magurlom i Pak aye. A gwadatay a ndo i Israyel hay tâ gwatsaka bambaz ka məged tay hərwi ada gawla i Mbəlom ki yaw ma kədiye malkwara i wawa hasləka eye i ndo i Ezipt hay na, mā kəd malkwara tay hasləka eye hay bay.[†]

29 Hərwi məpe mədzal gər tay ka Mbəlom na, Israyel hay tə tas abəra mə Bəlay Ndozza eye. Ahəl nakə ndo i Ezipt hay a satay mətese dərmak aye na, bəlay a ma ka bo a həl tay ha tebiye.[‡]

30 Hərwi məpe mədzal gər i Israyel hay ka Mbəlom na, zled i gəma i Zeriko a mbəzl. Ndo i Israyel hay tə tawa na gəma niye məhəne məkwa matasəla eye na, zled niye a mbəzl.[§]

31 Hərwi məpe mədzal gər ŋgay ka Mbəlom na, Rahab ŋgasnakə a gawa madama, ta kəd na bay andza ndo i Zeriko neheye ta rəhay gər a Mbəlom təbey aye hərwi ka təma tay ha Israyel neheye ti ye mata zəbaw Zeriko ta məkal aye.*

[†] **11:28** Zəba mə Madayaw abəra ma Ezipt 12.21. [‡] **11:29** Zəba mə Madayaw abəra ma Ezipt 14.21-31. [§] **11:30** Zəba mə Zozowe 6.12-21. * **11:31** Zozowe 6.12-21.

32 Na tsikiye na, sa mey? Həlay eye a sla mətsikakum ka gər i Zedeyon†, Barak‡, Somson§, Zefte*, Davit, Samuyel ada ta ndo məde ha bazlam i Mbəlom na, həlay eye andaya bay. **33** Nəteye dərmak, hərwi məpe mədzal gər tay ka Mbəlom na, tə ge vəram ta gəma siye hay, ada ta sla ka gəma niye hay aye. Ta ge wu nakə dedek eye, ta huta wu nakə Mbəlom a gwad ma vəlateye aye, ta dərəzlay ka bazlam a zıl hay hərwi ada tâ gatay wuray bay. **34** Ta mbata ha ako nakə faya ma fəkiye ta gədaŋ haladzay aye. Ahəl nakə a satay a ndo hay məkəde tay ha ta maslalam aye na, ta təma fataya abəra. Ta ge bəle, ane tuk na, Mbəlom kə vəlatay gədaŋ. Nəteye slagama eye hay, ta həhar sidzew i bərakəzaŋ hay. **35** Ngwas hay ta ŋgatatay a ndo tay neheye tə mət aye sa, nəteye ta sifa aye. Ndo siye hay tə satay dəretsətseh. Həbe ta gwad nəmaa gəriye ha məpay bəzay a Mbəlom. Ane tuk na, a satay mətəme bay, a satay məməte mə dəretsətseh hərwi ada Mbəlom mā lətsa tay ahaya abəra ma mədahanj ada tâ huta sifa ŋgwalak eye a ze nakay.†

36 Ndo siye hay sa na, tə ŋgwasa fataya, tə ndaba tay ha ta mandalaňa, tə dzawa tay ha tə tsalalaw, ta dərəzl tay ha a gay i dəngay. Andza niye, ta səmay naha bəŋbəŋ. **37** Siye i ndo mekelenj eye hay tə kəd tay ha tə kwar. Siye hay ta dəs tay ha ka bo abəra morkotsok. Siye hay tə kəd tay ha ta maslalam. Siye hay gay tay andaya bay, ta

† **11:32** Zəba mə Ndo i sariya hay 6.11. ‡ **11:32** Zəba mə Ndo i sariya hay 4.6. § **11:32** Zəba mə Ndo i sariya hay 13. * **11:32** Zəba mə Ndo i sariya hay 11.1. † **11:35** Zəba ma 1 Bəy hay 17.17-24; 2 Bəy hay 4.18-37.

dzədzawa so, nəteye mətawak eye hay. Tə pawa ka bo mbal i təbaŋ hay ta məkwets i wak hay. Ndo hay ta hərawatay ha, tə gawatay dəretsətseh. ³⁸ Ta dzədzawa mə makulkwandah, ada mə mahəmba hay, tə hənawa ma lar hay ada ma bəd' hay. Ndo neheye na, ta ye ka bo ta məndzibəra nakay bay.

³⁹ Ndo neheye tebiye nəteye ta pa mədzal gər ka Mbəlom ada andza niye nəteye tə yay a gər a Mbəlom. Kwa andza niye bəbay na, ta huta wu nakə Mbəlom a gwad' ma vəlateye a ndo hay aye bay, ⁴⁰ hərwi Mbəlom kə dzala ada kə pa hərwi kway wu ŋgwalak eye a ze i siye i ndo neheye tə huta aye. A say a Mbəlom tâ təra ŋgwalak eye ka bo dziye tə nəkway.

12

Melkisedek ndo məvəlaway wu a Mbəlom

¹ Nəkway na, ndo neheye tebiye tə pawa mədzal gər ka Mbəlom ta lawara kway, faya ta dakway ha ma kəkay nakə nəkway bəbay ka pakweye mədzal gər ka Mbəlom aye. Hərwi niye, kalakwa ha ka bo abəra wu neheye tebiye faya ta gakweye me ka mede kame aye ada ta mezeleme nakə ma miye kway ha ta dəba aye, ada hwayakwa mah-way nakə Mbəlom a gwadakway hwayum aye, madagər mā gakway bay. ² Zəbakwa kame ka Yesu. Nenjeye nakə a vəlakway tsəved' ka pakwa faya mədzal gər ka nenjeye aye, mata laka kway ha hus ka mandəve eye na, nenjeye. Ka təma məməte ka mayako mazləlmbada eye. Horoy kə gay məməte ka mayako mazləlmbada eye bay hərwi a sər ha dərev ma ŋgwasiye ta məŋgwese nakə Mbəlom

a lëva ha bo hërwi ñgay aye. Anëke neñgeye mandza eye tə hëlay i mänday i tëv mëndze i bøy i Mbælom. ³ Dzalum ka neñgeye lele ma këkay nakə ndo i mezeleme hay tə nay dëre aye ada ma këkay nakə a sëmay naха a dëretsëtseh nakə tə say aye. Dzalum ka neñgeye hërwi ada dërev mâ ye fakuma abëra bay, ada kâ gum bële bay.

⁴ Ka gumeye vëram tə mezeleme, ane tuk na, hus ka mëmëte bay. Aya ane dërev mâ ye fakuma abëra bay. ⁵ Ka mëtsum ha gër tə bazlam neheye Mbælom a tsikakum hërwi mëmakum naха dërev aye daw? A tsikakum me andza bëba ma tsikaka ka wawa ñgay, a gwad:

«Wawa ga, Bøy Maduwenj Mbælom kë tsikaka ka makëte na,

kâ zëba faya andza wu këriye bay.

Kë maka ha mañgok na,

dërev mâ ye faka abëra bay,

⁶ hërwi faya ma tsikateye ka makëte na,

a ndo neheye a wuda tay aye.

Ma ndabiye na,

ndo neheye tebiye ta tëra wawa ñgay hay aye.*»

⁷ Andza niye, sëmumay naха a dëretsëtseh bëñbëñj hërwi ada kâ sërum wu nakə Mbælom a këta kurom ha aye. Dëretsëtseh nakay a da ha na, Mbælom kë hël kurom hërwi ada kâ tërum wawa ñgay hay. Wawa andaya nakə bëba ñgay ma tsikaka ka makëte bay aye na, andaya daw? Andaya bay! ⁸ Mbælom faya ma këtiye wawa ñgay hay tebiye. Taðë kë tsikakum ka makëte bay na,

* **12:6** Dzeke hay 3.11-12.

nəkurom wawa njay hay bay, nəkurom madazla hay. ⁹ Bəba hay ka məndzibəra nakay, ta kəta kway ada ka rəhakwa tay ha gər. Ada sadzək ka rəhakway ha gər a Bəba kway nakə mə mbəlom aye bədaw? Tađə ka rəhakway ha gər na, ka hutakw-eye sifa.

¹⁰ Bəba kway hay ka məndzibəra, nəteye ta kətiye kway na, həlay tsekwenj tsa andza nakə ta zəba faya lele aye. Ane tuk na, Bəba kway nakə mə mbəlom aye, neñgeye ma kətiye kway hərwi ada mā dzəna kway ada ka tərakwa tsəðanjña andza neñgeye huya. ¹¹ A həlay nakə faya ta kətiye kway aye na, a wur fakwaya, məñgwese andaya mə dərev kway bay. Aza kame, ndo neheye ta təma makəte aye na, ta giye wu nakə a yay a gər a Mbəlom aye ada dərev tay ma ndziye zay.

Matətike ta mage daf

¹² Kə ge andza niye na, ndudum ha həlay kurom neheye madagər eye hay aye, gurmets kurom tâ ge bəle bay. ¹³ Lambadum tsəved fehe lele hərwi sik kurom hay hərwi ada ndo neheye faya ta dzəgədasliye na, sik tay mā səkah mənese bay, ane tuk na, tâ mbəl.

¹⁴ Gum gədañ məndze zay ta ndo hay tebiye, gum gədañ ada mede kurom mā yay a gər a Mbəlom. Kə ge andza niye bay na, ndəray ma ñgateye a Bəy Maduwenj bay. ¹⁵ Gum metsehe, ndəray mā kərah ñgwalak i Mbəlom bay. Gum metsehe, ndəray mə walaj kurom mā təra andza dərizl i gərdaf nakə təlenjeñ, a ndzohw faya ma gəliye, ma kwasateye gər a ndo hay aye bay. Slala i ndo niye ma nasiye ha siye i ndo hay mə walaj

kurom. **16** Gum metsehe, ndəray mə walanj kurom mâ ge wu nakə ŋgalak eye bay aye bay. Rəhumay ha gər a wu i Mbəlom. Kâ tərum andza Ezayu nakə hərwi daf sik nəte na, a səkəm ha magedze ŋgay aye bay. **17** Ka sərum ha ma dəba eye na, a say mambəde ha mədzal gər i bəba ŋgay ada mâ pa faya ŋama. Ane tuk na, bəba ŋgay a kərah. Ezayu a pəla tsəved kwa ta mətuwe bəbay na, wewer mekelen eye andaya hərwi mambəde ha wu nakə a ge aye bay.[†]

18 Sərum ha təv nakə nəkurom malətse faya kame i Mbəlom aye na, andza mahəmba nakə ahəl niye Israyel hay tə lətse faya tə lamay tə həlay aye bay. Ta ŋgatay a ako faya ma təmiye zləkəd zləkəd, ta ŋgatay a ləvoŋ, dəre a zəba bay, ta ŋgatay a mətasl nakə a vəzl ta gədaŋ aye. **19** Ta tsəne maləve i tolom, ta tsəne maləve i mətsike me i Mbəlom. Tə tsəne maləve i mətsike me niye na, tə ge amboh mətsike me niye mâ tsikatayaw sa bay, **20** hərwi wu nakə a tsikatay aye na, tə sla faya məsəmay naħa bay. Mbəlom a gwadatay: «Ndoweye kə lamay a mahəmba nakay, kwa maa lamay gənaw, kwa way kalum na tə kwar ada kədum na.‡» **21** Wu neheyə Mbəlom a bəzatay ha aye na, ka dzədzar tay ha. Kwa Musa, a gwad: «Zluwer a gen, na dzədzariye.§»

22 I kurom na, andza niye bay! Nəkurom i kurom ka həndzədsum na, ka mahəmba i Siyon, gəma i Mbəlom nakə ma vəliye sifa aye, Zerozelem nakə mə mbəlom aye. Gawla i Mbəlom hay hal-

[†] **12:17** Zəba mə Madazlay i wu hay 25.29-34. [‡] **12:20** Madayaw abəra ma Ezipt 19.12-13. [§] **12:21** Zəba mə Madayaw abəra ma Ezipt 19.12; Bazlam mapala eye masulo eye 9.19.

adzay mahaya gær eye mæ dæma mæge magurlom, ma pasliye bo bay. ²³ Nəkurom ka hayum gær ta siye i malkwara hay*, Mbəlom kə watsa mæzele tay a dərewel mæ mbəlom. Ka həndzədum ka təv i Mbəlom, nəngeye ndo məgatay sariya a ndo hay tebiye. Ka həndzədum ta ndo neheye nəteye ŋgalak eye ka dəre i Mbəlom ada Mbəlom a təra tay ha tsədaŋŋa aye. ²⁴ Nəkurom ka həndzədum ka Yesu. Nəngeye ka həndzəd tay ha ka bo ndo hay ta Mbəlom hərwi ada Mbəlom mā 6ar Dzam Wedeye ta nəteye. Ka həndzədum ka bambaz i Yesu nakə a gwatsaka fakuma aye. Bambaz eye niye faya ma tsikakweye ka wu nakə a ze ha bambaz i Abel faya ma tsikakweye aye.

²⁵ Kə ge andza niye na, gum metsehe. Kâ kərahum məpay zləm a bazlam i ndo nakə ma tsikakumeye aye bay. Ahəl niye na, ta kərah məpay zləm a ndo nakə a dəwatay ha bazlam i Mbəlom ka məndzibəra aye. Nəteye niye ta təma abəra mæ dəretsətseh bay. Nəkway neheye faya ka pakway zləm a mətsike me nakə a yaw mæ mbəlom aye, ka kərahakwa na, ka slakweye faya mətəme abəra mæ dəretsətseh sa bay. ²⁶ Ahəl niye mətsike me i Mbəlom a bəlawha ha dala. Ane tuk na, anəke kə tsik, a gwad: «Sik nəte sa na, ma bəliye ha dala dekdek sa bay ta magərbəlom aye dzay.[†]» ²⁷ Bazlam neheye a gwad «sik nəte sa» aye na, a dakway ha parakka wu neheye tə ge aye tebiye ta bəliye, ta dziye hərwi ada wu neheye ta bəliye təbey aye na, ta ndziye.

* **12:23** Malkwara hay na, a da ha gawla i Yesu Kəriste hay. Zəba mæ Madayaw abəra ma Ezipt 4.22. † **12:26** Aze 2.6.

²⁸ Kə ge andza niye na, gakway sisœ a Mbælom hærwi ka hutakweye bəy ŋgay nakə ndəray ma bəliye ha dada bay aye. Zambadakway andza nakə a yay a gər aye, dəslakway ha gər ada rəhakway ha gər. ²⁹ Hærwi ta dedek Mbælom na, neŋgeye andza ako nakə ma təmiye wu hereyew hereyew aye.

13

Mede nakə a yay a gər a Mbælom aye

¹ Nəkurom ndo məpe mədzal gər hay ka Yesu, wudum bo nəte nəte mə walaj kurom huya. ² Təmum mbəlok hay a gay kurom lele, kâ mətsum ha gər bay. Siye hay ta təma mbəlok hay a gay tay ze məsəre ha, mbəlok niye hay na, gawla i Mbælom hay. ³ Dzalum ka ndo neheye ma daŋgay aye andza nəkurom ka bo dziye ma daŋgay. Dzalum ka ndo neheye ndo hay faya ta sateye dəretsətseh aye andza nəkurom dərmak faya ka sumeye dəretsətseh.

⁴ Dəslumay ha gər a məzle bo i zal ta ŋgas. Zal ta ŋgas ŋgay tâ ge madama bay. Sərum ha na, Mbælom ma gateye sariya a ndo məge madama hay ada a ndo neheye ta zla ŋgas zuk bay kwa a ndo neheye ta zla zal zuk bay faya ta giye madama aye.

⁵ Kâ gum bor i suloy bay, dərev kurom mâ ŋgasə tə bəmalə nakə andaya fakuma aye. Hærwi Mbælom a gwad:

«Na gakeye masəfaya dada bay,
na gəriye kar ha dada bay.*»

* **13:5** Zəba mə Bazlam mapala eye masulo eye 31.6, 8; Zozowe 1.5.

6 Härwi niye, ka slakweye faya mätsike tə därev kway peteh:

«Bøy Maduwenj Mbälom ma dzəniye ga huya,
na dzədzareye a wuray kwa tsekwenj bay.

Ndəray ma sliye mägej wuray bay.[†]»

7 Dzalum ka bagwar kurom neheye tə däkum ha bazlam i Mbälom kurre aye. Zəbum ka mede tay ada ka mämäte tay nakə tə mät aye. Pum mädzal gər kurom ka Mbälom andza nätaye tə pa mädzal gər ka Mbälom aye därmak.

8 Yesu Käriste ka mbəda bay. Nenjeye kurre eye, anäke, ada kame, Yesu a mbəda təbey. **9** Kâ təmum ndo siye hay tâ səpat kurom abəra ka tsəved i dedek ta matätiye wu wedeye hay wal wal bay. Kâ təmum wu nakə ta tsikakumeye bay härwi maa vəlay gədaŋ a därev i ndo na, njgalak i Mbälom bəna wu mänday ma vəleye gədaŋ a därev i ndo bay. Ndo neheye tə pay bəzay a bazlam mapala eye nakə a tsik ka wu mänday aye na, bazlam eye neheye mapala eye ka dzəna tay ha kwa tsekwenj bay.

10 Ndo məvəlaway wu a Mbälom neheye tə kədaway wu a Mbälom mə madzawadzawa i mädəslay ha gər a Mbälom nakə ta lambad ta gugumanj aye na, ta sliye faya mände wu nakə nəkway ka vəlakway a Mbälom ma təv kway nakə ka vəlawakway faya wu a Mbälom aye bay. **11** Härwi i tay na, ahəl nakə ta kədaway naha wu a Mbälom aye na, bagwar i ndo məvəlaway wu a Mbälom ma zliye bambaz eye, ma diye ha a təv nakə a ze siye hay tə tsədaŋja aye, ma vəleye a Mbälom härwi

[†] **13:6** Dəmes hay 118.6.

ada Mbəlom mā pəsatay ha mezeleme tay. Slo eye na, ti ye ha abəra mə wuzlahgəma tə dul na.[‡] **12** Hərwi niye Yesu bəbay a mət na, ti ye abəra mə wuzlahgəma.§ Ka mbəda ha bambaz ŋgay hərwi məbere mezeleme i ndo hay. **13** Kə ge andza niye na, kâ pakway bəzay a kule i Yahuda hay bay, takwa abəra mə wuzlahgəma, takwa ka təv ŋgay. Təmakwa ndo hay ta tsadakway andza nakə tə tsaday aye dərmak. **14** Ka məndzibəra nakay na, gəma kway andaya ka ndzakweye mə dəma ka tor eye bay. Faya ka təkakweye dəre a gəma nakə ka ndzakweye mə dəma ka tor eye.

15 Zambadakway a Mbəlom huya hərwi wu nakə Yesu a ge aye. Ka zambadakweye ta mətsike me tə bazlam kway. Kwa kəday, da ha neŋgeye bagwar eye. Niye na, wu nakə faya ka vəlakweye aye. Andza məgwede ka zambadakweye a məzele ŋgay. **16** Sa na, kâ mətsum ha gər ta məgatay ŋgwalak a siye i ndo hay bay, ŋgənum a bo wu kurom hay ta nəteye. Kâ mətsum ha gər bay hərwi məvəle wu neheye andza wu kəriye na, a yay a gər a Mbəlom.

17 Rəhumatay ha gər a bagwar kurom hay, gum wu nakə tə gwadakum gum aye. Nəteye na, ta gakumeye gər hərwi Mbəlom ma tsətsahiye fataya ma kəkay nakə faya ta gakumeye gər aye. Ka rəhumatay ha gər na, ta giye məsler tay ta məŋgwese eye, mevel ma gateye bay. Mevel kə gatay na, niye na, ma dzəniye kurom sa bay tebiye.

18 Duwulumay me a Mbəlom hərwi may huya. Nəmaa sər ha ta dedek dərev may tsədənja, a samay məge wu ŋgwalak eye huya. **19** Neŋ faya

[‡] **13:11** Zəba Levitik 16.27. § **13:12** Zəba Yuhana 19.17-20.

na tsətsahiye naha fakuma wene wene eye na,
duwulumay me a Mbəlom hərwi ada nā ma naha
a təv kurom ta bəse.

Mandəve i bazlam

²⁰ Maa vəlakway zay a dərev na, Mbəlom. Maa lətse ahaya Bəy Maduwenj Yesu abəra ma mədahanj na, neŋgeye. Ka təra ha Yesu ndo mətsəkure bagwar eye, kə mət hərwi kway təbaŋ ŋgay hay. Mbəlom kə zla bambaz ŋgay, kə ɓar ha dzam ta nəkway ka tor eye. ²¹ Mbəlom mā vəlakum gədaŋ mə wu ŋgalak eye hay tebiye hərwi ada kâ gum wu nakə a yay a gər aye. Mâ ge məsler ŋgay mə nəkway tə həlay i Yesu Kəriste hərwi ada kâ gakwa wu nakə a yay a gər aye. Ndo hay tâ zambaday a Mbəlom ka tor eye! Mâ ge andza niye!

Mətsike me

²² Malamar ga hay, na watsakum naha dərewel nakay hərwi məvəlakum gədaŋ. Neŋ faya na gakumeye naha amboh, pum bazlam neheye a dərev kurom hərwi na watsakum naha na, tsek-wenj tsa. ²³ Sərum ha, malamar kway Timote neŋgeye ma dəngay sa bay. Tadə kə ndislew ka təv ga bəse, ahəl nakə na diye mazəbakumaw dəre aye na, nəmaa diye naha salamay. ²⁴ Tsikumatay ha me a ndo neheye bagwar kurom aye ada a ndo məpe mədzal gər hay ka Yesu tebiye. Ndo məpe mədzal gər hay ka Yesu neheye ti yaw ma Itali aye ta tsikakum naha me dərmak. ²⁵ Mbəlom mā pa ŋgama ka nəkurom tebiye.

Dzam Wedeye New Testament in Merey

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Merey

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Merey

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-03-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

024cb559-a7ea-5bd1-9dc9-f33abc74bfec